

Антонова О.Є. Ранній розвиток дитини у дошкільних закладах США // Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти : зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. – Житомир: «Полісся», 2016. – У 3-х ч. – Ч. 1. – С. 190-195.

Антонова О.Є.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

РАННІЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ У ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

Багатьох сучасних дослідників цікавить питання раннього розвитку особистості, оскільки відомо, що діти раннього та дошкільного віку «схоплюють» і запам'ятовують інформацію дуже швидко. Тому втрачати цей час для розвитку, чекаючи, поки дитина підросте, як мінімум нерозумно. У багатьох країнах світу незаперечним вважається, що ранній розвиток дітей і навчання дошкільнят – це основа системи освіти. Адже прогрес у розвитку людського суспільства відбувається надзвичайно швидко. Якщо ми будемо вчити своїх дітей лише «так, як нас вчили, як наших дідів і прадідів вчили», якщо не станемо стимулювати розумову діяльність дитини з найперших днів, коли починається фізіологічне формування мозку людини, прогрес буде неможливим.

Вивченню питань розвитку особистості дітей раннього та дошкільного віку присвячено чимало фундаментальних праць як вітчизняних (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, П.Я. Гальперін, Я.О. Пономарьов, Н.А. Менчинська, З.І. Калмикова та ін.), так і зарубіжних

психологів, серед яких А. Адлер, А. Валлон, Е. Еріксон, Ж. Піаже, З. Фрейд та ін.

Вже у ранньому віці у дітей можна помітити перші прояви здібностей – схильність до якогось виду діяльності. Основу розвитку інтелектуальних здібностей складають дії наочного моделювання: заміщення, використання готових моделей і побудова моделі на основі встановлення відносин між заступником і заміщаються об'єктом. Творчі здібності пов'язані з уявою і дозволяють дитині знаходити оригінальні способи і засоби вирішення завдань, придумати казку чи історію, створити задум гри або малюнка. До практичних здібностей дошкільнят належать також конструктивно-технічні: просторове бачення, просторова уява, вміння представляти предмет в цілому і його частини за планом, кресленням, схемою, опису, а також уміння самостійно формулювати задум, що відрізняється оригінальністю.

У дошкільному віці активно розвиваються й спеціальні здібності, насамперед художні. Дошкільне дитинство, як ніякий інший віковий період, створює сприятливі умови для їх формування. Дошкільник включений у все різноманіття художніх видів діяльності. Він співає, танцює, ліпить, малює. У дитини дошкільного віку виявляються такі здібності, як образотворчі, декоративно-прикладні, що включають відчуття композиції, кольору, форми, музичні, які складають мелодичний і ритмічний слух, почуття ладу; театральні-мовні, в які входять поетичний слух, виразність інтонації і міміки. Будь-яка спеціальна здатність включає основні складові: певний рівень розвитку пізнавальних процесів, технічних умінь, а також емоційної чуйності і сприйнятливості. Причому останнє в художніх здібностях виступає на перший план.

Виконуючи улюблені види діяльності, дитина відчуває радість, задоволення. Чим більше малюк займається цим видом діяльності, тим більше йому хочеться це робити. При цьому йому цікавий не результат, а

сам процес: дитині подобається не намалювати картинку, а малювати; не побудувати будиночок, а будувати його.

Особливе місце в психології здібностей займає проблема розвитку обдарованості. Під обдарованістю, як правило, розуміється якісно своєрідне поєднання здібностей, яке зумовлює діапазон інтелектуальних можливостей людини, своєрідність його діяльності. Обдарована дитина за темпом розумового розвитку випереджає своїх однолітків. Для неї характерні ранній розвиток мовлення і багатий словниковий запас, чутливість до нової інформації, вміння її отримувати і систематизувати, прагнення вирішувати важкі проблеми і міркувати про складні явища, встановлювати приховані зв'язки між об'єктами, знаходити причинно-наслідкові залежності. Обдаровані діти дуже допитливі, задають дорослому багато питань, які можуть поставити його в глухий кут, вони критичні по відношенню до себе і оточуючих [6].

Н.С. Лейтес виокремлює три групи обдарованих дітей:

- діти з прискореним розумовим розвитком (відрізняються високим рівнем розвитку інтелекту, різкою розумовою активністю, ненаситною пізнавальною потребою);

- діти з ранньої розумової спеціалізацією (характеризуються при звичайному загальному рівні здібностей особливою схильністю до якого-небудь одного предмета чи галузі діяльності, в якій може значно перевершувати інших дітей легкістю засвоєння матеріалу, заглибленістю інтересу, готовністю засвоювати й творчо брати участь в роботі);

- діти з окремими ознаками надзвичайних здібностей (не випереджають однолітків у загальному розвитку інтелекту, не проявляють яскравих успіхів у будь-яких сферах діяльності, але їх відрізняють особливі якості окремих психічних процесів, наприклад, надзвичайна пам'ять на будь-які об'єкти, багатство уяви, що виявляється в незвичайних асоціаціях, гостра спостережливість) [5].

Починається інтелектуальний розвиток дитини вже з моменту її народження. На думку сучасних дослідників, те, що прийнято називати раннім розвитком дитини, насправді просто її нормальний розвиток. Все більше і більше країн починають серйозно займатися раннім розвитком дітей, адже ранній розвиток – це черговий крок у розвитку цивілізації і саме йому належить майбутнє [4].

Ранній розвиток дитини можуть забезпечити батьки, однак в останні роки на державному і міждержавному рівні все частіше визнається важливість дошкільної освіти. Так, ще у вересні 2010 року в Москві відбулася Перша Всесвітня конференція ЮНЕСКО по вихованню та освіті дітей молодшого віку, в якій взяли участь міністри освіти 50 країн.

Так, на розвиток американської системи дошкільного виховання вплинула реалізація програми “Хед Старт” (1965), яка передбачала збільшення асигнувань на створення дошкільних закладів (передусім для дітей із малозабезпечених сімей). Якщо у 1965 р. дитячі садки відвідували 10 % трьох-чотирьохрічних дітей, то у 1985 р. — 40 %, а 5—6-річних дітей — 96 %. Нині відвідування дошкільних навчальних закладів є нормою підготовки до школи.

Потреби сімей спричинилися до формування різноманітних типів закладів дошкільної освіти:

- групи дітей 4-х - 5-ти років при школах (ці державні дитячі садки працюють 2-3 години зранку, дбаючи передусім про інтелектуальний розвиток дитини);

- школи-ясла для дітей раннього віку (з 3-х років) (окремі з них діють при наукових центрах і педагогічних коледжах, використовуючи програми розвиваючого навчання);

- приватні центри (функціонують протягом дня переважно при підприємствах і організаціях для дітей робітників і службовців).

Кожен штат США має свої освітні стандарти, а кожен заклад працює за власною програмою.

Концепція дошкільного виховання у США полягає у розвитку особистості дитини через набуття нею досвіду. Значна увага приділяється розвитку дитячої творчості та обдарованості. У процесі залучення до мистецтва у дітей розвивають здатність до спілкування.

Приміщення групової кімнати, як правило, поділене на зони (куточки) для організації різних видів діяльності: центр соціодрами (сюжетно-рольової гри), лялькового театру, мистецтва, кулінарії, науково-математичний центр, куточок будівництва і конструювання тощо. Це створює умови для самостійної роботи дітей за їхнім бажанням. Система дошкільного виховання вчить дитину бути вільною, незалежною особистістю. При цьому йдеться про рівність можливостей, а не рівність здібностей, що потребує створення у процесі навчання і виховання умов для врівноваження свободи і порядку, вимогливості й поблажливості щодо кожної дитини.

Пошук та відбір обдарованих дітей у США розпочинається вже на рівні дошкільної освіти. Дошкільне виховання здійснюється в дитячих яслах (до 3 років) і садках (від 3 до 5 років). Система дошкільних закладів охоплює приватні, державні та кооперативні установи, що суттєво відрізняються між собою метою, організацією та програмою діяльності. З 80-х рр. відзначається активізація уваги до цієї освітньої ланки, суттєве зростання кількості дошкільних установ. Пояснюється це необхідністю забезпечення більш раннього інтелектуального та загального розвитку дітей як важливої умови їх успішного навчання у школі і, певною мірою, досягнення життєвого успіху. Отже, провідною метою закладів дошкільного виховання є підготовка до школи. Для дітей, які позбавлені такої можливості у дитячих установах або вдома, здійснюється урядова програма „Хед старт” (початковий старт), що передбачає набуття початкових освітніх навичок за допомогою телевізійних навчальних програм.

Одним з варіантів відбору обдарованих дошкільників є програма, розроблена в Іллінойському університеті. Вона передбачає організацію

занять у класі за вільною системою, яка сприяє розвитку незалежності суджень, наполегливості у виконанні завдань, мисленнєвих здібностей та творчого підходу. Задум полягав у комплектуванні груп складом по 22 дитини віком від 3-х до 5-ти років. Відібрані діти мають випереджати ровесників у розвитку інтелектуальних, творчих та інших здібностей. З ними організується процес навчання за спеціально розробленими програмами [3].

Виявлення обдарованих малюків розділено на три етапи: пошук, оцінка і відбір.

Пошук. Приблизно за місяць до індивідуальних обстежень починається широка інформаційна серед батьків та близьких родичів потенційно обдарованих дітей, які мають можливість відвідувати групи для навчання за спеціальною програмою.

Після попереднього обстеження, батьків докладно інформують про цілі і завдання пропонованої програми, а також ознайомлюють з практичними аспектами проведення занять у класі.

Оцінка. Процедура обстеження побудована таким чином, щоб інформація про рівень інтелектуального, творчого та психомоторного розвитку дитини надходила від двох незалежних джерел: від батьків та від спеціалістів (психологів). Він батьків вимагається заповнити спеціальні опитувальники стосовно здібностей та інтересів дітей. Поки батьки заповнюють опитувальники, психологи тестують дитину за заздалегідь підготовленими схемами відповідно до віку, характеру здібностей, типом провідної діяльності тощо. Обробка даних займає всього одну годину, однак, як правило, докладну інформацію про результати батькам не сповіщають.

Усі результати заносяться до індивідуальної тестової картки дитини й одночасно до загальної карти результатів дослідження за певною схемою. Всі етапи дослідження через комп'ютерну мережу поступають до бази даних місцевого органу самоврядування.

Відбір. Це завершальна стадія виявлення здібностей, яка переслідує подвійну ціль: відібрати найбільш придатний для навчання за цією програмою склад учнів та забезпечити участь у програмі дітей з різних соціально-економічних прошарків суспільства, расових груп, статевої приналежності. Склад групи визначається згідно з одержаними оцінками. До кваліфікаційних критеріїв для зарахування до групи спеціального навчання належать:

- перевищення стандартного відхилення у 2 рази за одним (будь-яким) тестом;
- перевищення стандартного відхилення у 1,5 рази та більше за двома (будь-якими) тестами;
- для дітей з малозабезпечених сімей достатньо перевищення стандартного відхилення, рівного 1 і вище за двома (будь-якими) тестами.

Остаточне рішення про відбір приймає Рада педагогів. Деякі діти, які пройшли кваліфікаційний відбір, але не потрапили до основного складу групи, зараховуються до резервного списку і можуть бути прийнятими пізніше за умови виникнення вакансії на початку навчального року.

У цілому процес пошуку та виявлення обдарованих дітей триває від двох до трьох місяців. Кінцевим результатом цього процесу є формування групи дитячого садочка для навчання за програмою, спрямованою на розвиток обдарувань дітей [3, с. 196-199].

Окрім загальнодержавних проектів стосовно виявлення і розвитку обдарованих дітей, у США багато ініціативних і творчих дослідників, які самостійно займаються проблемами обдарованих дітей. Серед них варто відзначити діяльність колишнього військового лікаря Гленна Домана (Glenn Doman) [2] та створеного з його ініціативи Інституту досягнень людського потенціалу у Філадельфії. Більш ніж півстоліття тому Г. Доман заснував видавництво "Gentle Revolution", чиїм завданням було визначено надавати всім батькам поради, необхідні для того, щоб виростити високо інтелігентну, талановиту і чарівну дитину, і завдяки цьому сприяти

створенню високо гуманного, здорового і порядного світу. У 1964 році була вперше опублікована книга "Як навчити дитину читати", яку прочитали більше двох мільйонів батьків лише англійською мовою. Матері писали листи до редакції з розповідями про те, як легко їм було навчити дітей читати. "Gentle Revolution" на чолі з Г. Доманом прагне до того, аби дати кожній дитині шанс стати ідеальним за допомогою батьків.

Г. Доман упевнений, що кожна дитина має задатки генія, адже всі ми члени однієї спільності під назвою *homo sapiens* і тому успадкували гени, завдяки яким володіємо унікальним людським мозком. Наш мозок пройшов значний шлях розвитку, постійно вдосконалюючись. Наступні покоління вбирали у себе досвід своїх попередників і йшли далі, оскільки бачили далі (згадаймо слова Г. Лейбниці: „Якщо я і бачив далі за інших, то лише тому, що стояв на плечах гігантів”). І коли сьогодні батьки саджають дітей до себе на плечі, то в цьому є щось символічне. Тільки людський рід може надавати дітям можливість починати там, де закінчили їхні батьки. Це є результатом еволюції унікального людського мозку. І саме цим ми відрізняємося від всіх інших живих істот. Отже, основне питання, на думку американського дослідника, полягає в тому, чи спроможні ми забезпечити необхідні умови для росту і розвитку мозку дитини. Однак походження генія пов'язане не тільки з древніми генами наших загальних предків. Геніальність схожа на зерно, яке приховане у кожній дитині і яке здатне прорости і принести плоди за певних умов. Адже ми народжуємося у визначених обставинах, які можуть стимулювати або сповільнювати наш розвиток. У цілому ж при кожному народженні дитини на світ з'являється потенційний геній, тобто геніальність доступна кожній дитині. Про це свідчить весь досвід людства і всі його знання. Від народження дитина являє собою ненаписану книгу і має потенціал стати ким завгодно. Однак до шести років вона цей потенціал втрачає.

Геніальність, на думку Г. Домана, – це не подарунок Божий, що побажав за його допомогою виділити деяких із своїх маленьких створінь,

надавши їм переваг над всіма іншими. Це і не дарунок сліпого випадку, що відбувається раз на століття, а то й тисячоліття, не підкоряючись жодній закономірності. Геніальність – ця унікальна здатність унікального людського мозку – зовсім не рідкісний дарунок. Це наше загальне уроджене право, що ми втрачаємо через незнання. Це та найбільша можливість, яку переважна більшість з нас просто не використовує.

Геній проявляє себе у тому, що він робить, і визначати його необхідно не за допомогою всіляких тестів, які часто бувають просто помилковими, а оцінюючи його досягнення. Тільки тоді ми перестанемо його боятися.

Г. Доман пропонує цілу систему раннього розвитку дитини, яка враховує і спадкові передумови до розвитку певних здібностей, і умови оточуючого середовища, і комплекс відповідних форм і методів навчання й виховання, заснований на повазі до особистості дитини, вірі у її можливості [2].

Часто вчителі й вихователі задаються питанням: чи варто в кожній дитини шукати прояви обдарованості, втрачати час і зусилля на розвиток здібностей і підтримку індивідуальності? Мовляв, немає нічого поганого у тому, що дитина виросте просто звичайною, адже хтось має займатися й рутинною роботою. Тим більше, що високий рівень розвитку здібностей й інтелекту ще не гарантує людині щастя.

Звісно, сам по собі високий інтелект не може ні гарантувати щастя, ні перешкодити йому. Однак він робить життя людини цікавішим, більш насиченим, різноманітним, відкриває можливості для творчого і кар'єрного зростання. Талановита людина цікава оточуючим, їй хочеться наслідувати. Вона не задовольняється малим і бере від життя все, однак і віддає життю всю себе. Це життя на іншому, більш високому, рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005. – 456 с.
2. Доман Г., Доман Д. Дошкольное обучение ребёнка. – М., 1995. – 400 с.

3. Одарённые дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слуцкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.

4. Поляков С. Раннее развитие детей и обучение дошкольников – основа системы образования : электронный ресурс : [режим доступа] : http://www.leon4ik.com/publ/rannee_razvitie_detej_i_obuchenie_doshkolnikov_osnova_sistemy_obrazovaniya/1-1-0-58

5. Психология одарённости детей и подростков / Под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Академия, 2000. – 336 с.

6. Розвиток здібностей дошкільника : электронный ресурс : [режим доступа] : <http://udnz15.org/rozvitok-zdibnostej-2>